Lidia CODREANCA

Ecologia limbii

L. C. – doctor în filologie, conferențiar universitar, colaborator științific coordonator la Institutul de Filologie al AȘM, sectorul Istoria limbii, dialectologie și onomastică. Semnează volumele: *Sociolingvistica. Mic dicționar terminologic* (2002), *Limba română în Basarabia (1812-1918),* (2003), *Latina vulgară* (monografie), în colaborare cu acad. Nicolae Corlăteanu (2007), *Două mentalități și o singură limbă* (pagini necunoscute din istoria limbii române din Basarabia) (2012), *Limba română în Basarabia (1812-1918)*. Studii și materiale de arhivă, (2015). Membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și al Uniunii Scriitorilor din România.

Prin intermediul acestui articol ne propunem să familiarizăm cititorul cu aspecte ale unui metalimbaj mai puțin vehiculat în mediul nostru – metalimbajul sociolingvistic, care îți va dezvălui preocupările de bază ale *Sociolingvisticii*, știință lingvistică modernă, care are un mare prestigiu în acele țări unde în comunicare sunt utilizate mai multe limbi și unde, inevitabil, se creează situații de funcționare conflictuală a limbilor.

De vreme ce în spațiul nostru lingvistic pruto-nistrean, începând cu 1812, cele două limbi aflate în comunicare (româna, zisă *limbă primă* sau a majorității vorbitoare, și rusa, numită în sociolingvistică *limbă secundă* sau *imigrantă*) se confruntă în plan funcțional, trecând prin diverse stadii de *conflict lingvistic* (*latent* sau *acut*) provocat de factori extralingvistici, în deosebi de *politica lingvistică*, ce a condus la substituția funcțională a românei cu rusa și la degradarea fără precedent a limbii române la sfârșitul sec. al XIX-lea, iar mai apoi la „codificarea" unei noi limbi est-romanice – „limba moldovenească", în sec. al XX-lea, considerăm că o asemenea rubrică ar fi de un real folos pentru cei preocupați de problemele limbii române (profesori, masteranzi, doctoranzi).

Așa cum „războiul glotonimic" vizând denumirea corectă a limbii noastre durează decenii

BDD-A27562 © 2017 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:40 UTC)

în șir, popularizarea prin intermediul acestei rubrici a informațiilor documentare în favoarea glotonimului *limba română* sunt de stringentă actualitate.

Inițierea vorbitorilor de limbă română în terminologia sociolingvisticii actuale este mai mult decât un imperativ, deoarece uneori conceptele sociolingvistice sunt confundate cu cele sociopolitice, iar de cele mai multe ori sunt pur și simplu neglijate, deși termenii sociolingvistici constituie instrumente indipensabile în descrierea faptelor de limbă.

Cei interesați de problemele *funcționării limbii*, ale *contactului dintre limbi*, ale *bilingvismului*, *plurilingvismului*, ale *diglosiei*, *triglosiei*, *poliglosiei*, ale *conflictului lingvistic*, ale *războiului dintre limbi*, ale *politicii lingvistice*, ale *substituției lingvistice*, ale *ideologiei diglosice*, ale *planificării lingvistice* etc. vor găsi aici atât definițiile acestor concepte de bază ale sociolingvisticii actuale, concepte devenite termeni consacrați, precum și numeroase exemple concludente pe material faptic de limbă română, selectate din diverse surse documentare din perioada sec. XIX – prima jumătate a sec. XX (surse de arhivă, presa de epocă, manuale și dicționare, foi volante ș. a.).

Titlul articolului ne-a fost sugerat de către una dintre denumirile inițiale pe care le-a avut Sociolingvistica, și anume *Ecologia limbii*.

Clasificarea sociolingvistică a limbilor

În afară de clasificările genealogice și tipologice, există și *clasificarea sociolingvistică a limbilor*, care se conduce după următoarele criterii:

1) ***criteriul provenienței*** (*limbă indigenă – limbă imigrantă*);

2) ***criteriul funcționării*** (*limbă vehiculară – limbă vernaculară,* sau *limbă A – limbă B; limbă dominantă – limbă dominată*);

3) ***dimensiunea comunității lingvistice*** care o folosește (*limbă majoritară – limbă minoritară*);

4) ***statutul legal*** (*limbă oficială – limbă nonoficială*, de asemenea și *limbă recunoscută – limbă nerecunoscută*);

5) ***gradul de normare*** (*limbă standard – limbă nonstandard*);

BDD-A27562 © 2017 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:40 UTC)

6) ***momentul și modalitatea achiziției*** (*limbă primă – limbă secundă* sau *limbă maternă – limba a doua*);

7) ***criteriul structurii*** (*limbi mixte (limbile creole, pidginurile, sabirurile)* și *limbi naturale.*

NOTA BENE!

Este incorectă și inadecvată sintagma *limbă de stat*, utilizată frecvent în locul sintagmei *limbă oficială*. Expresia *limbă de stat* nu este atestată în niciun dicționar (ori studiu) de sociolingvistică din limbile europene. *Lmbă de stat* este un calc după rus. *gosudarstvennâi iazâk*.

Limba oficială – (poate fi definită doar în raport cu dezvoltarea fixă a funcțiilor administrative și statale) este limba care e folosită pe plan intern pentru redactarea textelor oficiale ale statului, pentru comunicarea în administrație, în justiție, în mass-media, ca limbă de predare în învățământul de stat, oficializată printr-un act administrativ (de obicei prin Constituție). Uneori, în cazul țărilor de curând independente, *limba oficială* e luată în raport cu *limba națională* a statului, pentru care, pe drept, se pune alegerea unei limbi oficiale. Există o distincție utilă între limba oficială *de iure și limba oficială de facto*.

Bilingvismul

Bilingvism – folosirea alternativă a două limbi de către una și aceeași persoană (*bilingvism individual*) sau de către un grup social, o comunitate de *locutori* (*bilingvism social*). Atât bilingvismul individual, cât și bilingvismul social se subdivizează într-un șir de subtipuri, conform anumitor criterii de clasificare.

Tipuri de *bilingvism individual:*

I. Conform condițiilor achiziționării celei de a doua limbi (unde? când? cum?) deosebim:
1. *Bilingvism precoce:*
1.1. bilingvism compus (achiziționat în copilărie, în familii bilingve);
1.2. bilingvism coordonat (în procesul școlii);
2. *Bilingvism natural* (în căsătorii mixte);
3. *Bilingvism voluntar* (determinat de voința individului):

BDD-A27562 © 2017 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:40 UTC)

3.1. bilingvism simultan (a învățat cea de a doua limbă concomitent cu altă limbă);
3.2. bilingvism consecutiv (după altă limbă);
3.3. bilingvism primar (prin contact);
3.4. bilingvism secundar (prin instruire).

II. După gradul de competență în cele două limbi:
3.5. Bilingvism echilibrat, simetric, echilingvism (cunoaștere identică a celor două limbi);
3.6. Semilingvism (în una dintre limbi bagajul lexical al individului răspunde doar necesităților sale sociale);
3.7. Bilingvism reciproc (bilingvii de același nivel de competență trec reciproc de la o limbă la alta);
3.8. Bilingvism nereciproc (unul dintre bilingvi, înțelegând totul în ambele limbi, poate utiliza doar una).

III. După numărul limbilor cunoscute*:*
1.Bilingvism;
2.Trilingvism;
3.Cvadrilingvism;
4.Plurilingvism (multilingvism).

Tipuri de ***bilingvism social*** **sau** ***regional, cultural, național:***
I. Conform situației în legislație:
1.Bilingvism oficial sau *decretat* (în cazul bilingvismului oficial se aplică două principii: a) principiul teritorial (Federația Elvețiană) și b) principiul personalității (Canada). Astfel, *bilingvismul oficial* poate fi:
a) impersonal (guvernare bilingvă, cetățeni monolingvi);
b) personal (guvernare monolingvă, cetățeni bilingvi).

***II. În dependență de funcțiile sociale ale fiecărei limbi*:**
1. Bilingvism neutru sau *funcțional* (ambele limbi funcționează în toate sferele sociale);
2. Bilingvism diglosic (caracteristic situațiilor de diglosie):
a) parțial – are loc trecerea parțială la *limba A* în urma presiunii externe cu caracter politic și social, de exemplu, emigrarea;
b) total – are loc înlocuirea totală a uneia dintre limbi cu cealaltă limbă în unele sfere sociale superioare).

BDD-A27562 © 2017 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:40 UTC)

III. În dependență de politica lingvistică promovată:
1. Bilingvism de asimilare, la rândul său poate fi:
b) b. subsitutiv, de transfer sau *negativ* (dacă se duce o politică de asimilare a unei limbi genetic și structural mult diferită de cea impusă; școala poate contribui la asimilarea progresivă a vorbitorilor care utilizează acasă o altă limbă decât cea a statului);
b) b. de menținere sau *pozitiv* (școala poate perpetua bilingvismul unei populații).

IV. Conform condițiilor geografice și sociale:
1. Bilingvism natural (trai în apropierea frontierei dintre două arii lingvistice sau într-o localitate bilingvă, căsătorii mixte);
2. Bilingvism instituțional (fiecare instituție, corporație, minister etc. poate practica propriul său bilingvism):
a) b. vertical (dacă direcția funcționează într-o limbă și forța de muncă în alta, comunicarea între superiori și subalterni se menține prin intermediul cadrelor bilingve);
b) b. orizontal, de legătură (între instituții care funcționează în limbi diferite).

NOTA BENE!

Dintre toate tipurile de *bilingvism social*, în spațiul lingvistic pruto-nistrean s-a manifestat, pe parcursul istoriei (1828-1905), *bilingvismul de asimilare* rus-român (zis și *bilingvism diglosic* sau *bilingvism substitutiv*), limba română a fost substituită de limba rusă în toate sferele sociale de activitate.

Perioada 1940-1989, deși este *de iure* dominată de *bilingvismul oficial* român-rus (sau *bilingvismul decretat*), totuși *de facto* această perioadă istorică s-a caracterizat prin *monolingvismul oficial* rus, deoarece sub masca bilingvismului armonios s-a promovat unilingvismul.

BDD-A27562 © 2017 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:40:40 UTC)